

הרב חיים גרשון שטיינמעץ

ראש ישיבת מנחם מענדל ליובאוויטש - דעטרויט

שני תבשילין

א

וס"ל שלא לקחו ב' תבשילין בזמן בהמ"ק, ורבינו ענה לו ע"ז במכתבו מצום גדלי' תש"ח:

"מקשה במכתבו כמה שכתבתי ... דמוכח במשנה ובירושלמי דגם בזמן ביהמ"ק היו לוקחים ב' תבשילין" וכותב ע"ז "דאין שום משמעות במשנה ובירושלמי, א"א שתהי' משמעות כזאת, פשוט שנתקנו אחר החורבן".

והנה: (א) ק"ק לי שיחשבני לטועה כ"כ שאכתוב - ובדפוס - דמוכח במקום ש"א"א שתהי' גם משמעות, ופשוט" להיפך, ובפרט כשציינתי גם המקור לדברי. (ב) לא הייתי מאמין שיכתוב כנ"ל מבלי שיראה מקודם, עכ"פ בהעברה בעלמא, במשנה ובירושלמי על אתר.

וז"ל המשנה בבבלי במקומו (פסחים קיד, א) "הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין ... ובמקדש היו מביאין לפניו גופו של פסח. וז"ל הירושלמי במקומו (פסחים פ"י סוף ה"ג): ובגבולין צריכין ב' תבשילין אחד זכר כו".

וראה עוד במכ' ח' מרחשון תש"ח, אריכות גדולה בביאור הראי' מהמשנה וירושלמי, ותי' עוד קושיות בענין זה.

ולכאו' יפלא³ מהמפורש בשו"ע אדה"ז סי' תע"ג ס"כ:

"ובזמן שבהמ"ק קיים היה צריך להביא גם את הפסח בשעת אמירת ההגדה, ועכשיו שחרב בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על

בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים כותב כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע וזלה"ק:

"הזרוע כו' הביצה. כי צ"ל שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה (פסחים קיד, ב) ואמרינן בירושלמי שמנהג לקחת זרוע וביצה (ביעא בלשון ארמי) כלומר בעא רחמנא למיפרק יתנא בדרעא מרממא (כל בו הובא בב"י, אבודרהם). יש שכתבו דלוקחים ביצה משום שעושים זכר לאבילות דחורבן ביהמ"ק. וצע"ק דמוכח במשנה וירושלמי דגם בזמן בהמ"ק היו לוקחים שני תבשילין ואז לא עשו זכר לאבלות. וא"כ נצטרך לומר אשר מאות שנים לקחו מין אחר לזכר החגיגה ואחר החורבן שינו מנהג זה". עכלה"ק.

[הנה בגוף דבריו ששייך זכר לפסח וחגיגה בזמן שבהמ"ק הי' קיים, שלכאורה איפא מצינו זכר למקדש בזמן שבהמ"ק קיים? (וראה אינציקלופדי' תלמודית ערך בית המקדש שהביא כו"כ ענינים שתקנו "זכר למקדש" ולכאו' כל הדברים המובאים שם תקנו דוקא אחר החורבן).

הנה יש להביא מקור (-דוגמא) לזה מברכות יט, א "תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילין גדיין מקולסין בלילי פסחים" וברש"י "זכר לפסח שצולוהו שלם כו" - וזה הי' בזמן ביהמ"ק כדמוכח שם¹].

וידוע חליפת המכתבים² שהי' בזה עם הרב זיין ז"ל, שרצה לחלוק על מש"כ רבינו,

1 להעיר מלקו"ש חי"ט ע' 126.

2 נדפס באגרות קודש ח"ב ע' רמג, רס, וכן בהוספות של הגש"פ ובכ"מ.

3 וגם יש להפליא שהרב זיין ז"ל לא העיר כלל מלשון אדה"ז וגם לא מלשון הרמב"ם שהובא לקמן!

אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לפיכך צריך שיהא גם המרור לפניו בשעת אמירת ההגדה ועוד שצ"ל עליו מרור זה כו' ותקנו שיהי' לפניו החרוסת בשעת אמירת ההגדה שהחרוסת הוא זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים וזכר לתפוח כמו שנת' לכך צריך להיות על השולחן בשעת שמספר שעבוד מצרים ובזמן שבהמ"ק קיים היה צריך להביא גם את הפסח בשעת אמירת ההגדה, ועכשיו שחרב בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על השולחן בשעת אמירת ההגדה ב' מיני תבשילין א' זכר לפסח וא' זכר לחגיגה".

והיינו שאדה"ז⁶ מבאר ומגדיר דין הקערה וכל הדברים שבו, שאינו רק מפני שהם דברים שיצטרך להם אח"כ (במהלך הסדר), אלא שנוגע לעצם אמירת ההגדה (כמ"ש בעבור זה), ויש דברים שמה"ת צריכים להיות על השולחן בשעת אמירת ההגדה - כגון מצה, ודברים שצריכים להיות לפניו בשעת אמירת ההגדה מתקנת חכמים (וכלשון אדה"ז "ותקנו" - כגון חרוסת⁷). ועד"ז ב' תבשילין צריכים להיות על השולחן בשעת אמירת ההגדה מחמת התקנה, וכמו גופו של פסח

השולחן בשעת אמירת ההגדה ב' מיני תבשילין א' זכר לפסח וא' זכר לחגיגה".

הרי מפורש בדברי אדה"ז על אתר שהתקנה של שני תבשילין הי' רק אחר חורבן בית המקדש, ולפ"ד רבינו הר"ז מפורש בבבלי וירושלמי וכו' שהי' ב' תבשילין גם בזמן בהמ"ק!⁴

ב

והנראה לומר בזה בדא"פ⁵, שהגם שמוכח כמ"ש רבינו שהי' לוקחים ב' תבשילין גם בזמן הבית, אבל זהו רק בנוגע המציאות - שגם אז לקחו הב' תבשילין, אבל יש חילוק עיקרי בגדרם בין זמן הבית לזמן שאחר החורבן.

דהנה ז"ל אדה"ז בתחילת הסעיף:

"אחר שאכל הירקות יביאו לפני מי שאומר ההגדה ג' מצות של מצוה כדי לומר עליו ההגדה שנאמר לחם עוני ודרשו חכמים לחם שעונין עליו דברים הרבה דהיינו אמירת ההגדה ועוד נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' בעבור זה לא אמרתי

4 ומובן אין לומר שרבינו חולק בזה על אדה"ז, דלפ"ז אישתימתי' לאדה"ז המפורש בבבלי וירושלמי על אתר (לשי' רבינו)!

5 הגם שאולי דוחק קצת, מ"מ מחמת חומר הקושי נ"ל כן.

6 אבל ראה ב"ח סו"ס תע"ג (ד"ה ומ"ש ומחזיר) על מה שכתב הטור "ומחזיר הקערה שבה המצות כדי שתהא לפניו כשאומר ההגדה" (שכנראה הוא מקור דברי אדה"ז ע"ש) ש"אין מכאן (- ממה דאיתא לחם שעונין עליו דברים הרבה) ראי' (- שצ"ל לפניו בשעת אמירת ההגדה) דעליו אין פירושו עליו ממש אלא ה"פ על ענין הלחם עונין דברים הרבה שעיקר ההגדה הוא בענין מצות מצוה שרומז לחירות ולכך מתחילין הא לחמא עניא ועליו נמשך בענין ההגדה, וברמב"ם מבואר שאין מחזירין אלא כשאומר מצה זו, ומדברי רבינו (- הטור) עצמו יראה שלא נסמך על ראייה זו לגמרי שהרי כתב וגם שתהא לפניו כשיאמר מצה זו כו' כלומר מאחר שעכ"פ צריך שתהי' לפניו כשיאמר מצה זו וכו' ושמה ישכח מלהביאו לפניו באמצע קריאת ההגדה לכך טוב שיחזיר הקערה לפניו קודם שיתחיל ההגדה וכך הוא המנהג".

הרי שחולק הב"ח (מיוסד על דברי הרמב"ם) על עיקר הגדרת אדה"ז בהטעם שמביאין לפניו הקערה בשעת אמירת ההגדה, וס"ל שאינו דין באמירת ההגדה. [ומדודי הרה"ג הרב עזרא בנימין שוחט שי' שמעתי, שאולי אין הרמב"ם חולק על גוף ההגדרה שהקערה הוא דין באמירת ההגדה (ודלא כב"ח), אלא ששיטת הרמב"ם הוא שכיון שמסלקין את הקערה כדי שישאלו התינוקות, וא"כ הרי כל הדברים שישנו על הקערה צריך לגרום להשאלה, כיון שכל דרך הסיפור הוא דרך שאלה ותשובה. ולכן מסלקין כל הדברים כדי שכולם יגרמו להשאלה, ובשעת שמישבין על השאלה (באמירת מצה זו כו') מחזירין כל דברים אלו. אבל באמת גם לשיטת הרמב"ם הרי הם דין באמירת ההגדה, אלא לא ע"י שהם בפניו כל זמן אמירת ההגדה, אלא ע"י שתחלה מביאין אותם ומסלקין אותם ואח"כ מחזירין, שע"ז גורם להדרך שאלה ותשובה כנ"ל].

וראה לקמן בפנים משנ"ת בשיטת הרמב"ם.

7 ומרור בזה"ו.

גדרים עצמיים¹⁰ -

ועד"ז בנדו"ד: בזמן הבית לא הי' הב' תבשילין גדר באמירת ההגדה אלא ענין של זכר לבד לחגיגה וק"פ, אבל "עכשיו שחבר בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על השולחן בשעת אמירת ההגדה" הב' תבשילין - היינו שנתחדש שיהי' דין וגדר באמירת ההגדה גופא¹¹.

ולפ"ז הי' בתקנת ב' תבשילין "ב' תקופות": גדרם בזמן הבית שהוא רק ענין של זכר, וגדרם בזה"ז שהוא גם גדר באמירת ההגדה¹² - אבל לעולם¹³ היתה המציאות של ב' תבשילין גם בזמן הבית (למי שלא הי' לו ק"פ וחגיגה), וכמו שהוכיח רבינו.

וא"כ מובן שאין סתירה ממש"כ אדה"ז למש"כ רבינו בפ"ה ההגדה, וכמשנ"ת¹⁴.

שהי' צריך להיות על השולחן בשעת אמירת ההגדה בזמן הבית, כן עכשיו צ"ל ב' תבשילין על השולחן מחמת התקנה⁸.

ולפ"ז י"ל שבזה חלוק גדרו של ב' תבשילין בזה"ז לגבי זמן הבית. שדין זה, שהב' תבשילין הוא גדר ודין באמירת ההגדה, נתחדש רק אחר החורבן, משא"כ בזה"ב, הגם שגם אז היו מביאין ב' תבשילין כשלא הי' לפניו הפסח (וכמו שהוכיח רבינו), מ"מ הב' תבשילין שהביאו אז הי' רק משום זכר⁹ בעלמא - זכר לפסח וחגיגה - אבל לא גדר ודין באמירת ההגדה.

וכן מצינו בכ"מ עד"ז חילוק בין תקנות שכל מהותם הו"ע של זכר ובין תקנות שרק סיבת התקנה הוא משום זכר אבל אחר שכבר נתקן אינו ענין של זכר גרידא אלא יש לו

8 וראה ג"כ לשון אדה"ז לקמן סמ"ד: "בזמן שהיו מסירין השולחן או הקערה מלפני האומר הגדה היו צריכים להחזירן לפניו כשמתחיל עבדים היינו לפי שצ"ל ההגדה על מצה ומרור וחרוסת וב' תבשילין כמו שנתבאר למעלה".

9 או בסגנון אחר: תקנה שענינו זכר בעלמא.

10 ראה לדוגמא: השקו"ט בגדר הכורך אם הוא רק זכר למקדש, אבל אין בו קיום מצות מצה (אפי' מדרבנן), או שהוא חיוב מצה חדש מדרבנן - ראה מש"כ רבינו בפ"ה ההגדה פסקא ד"ה כורך וד"ה כן עשה הלל הדעות בזה ודעת אדה"ז בזה שהוא חיוב חדש של מצה (ואינו לזכר בעלמא) ואכמ"ל.

ועד"ז יש שקו"ט בגדר ספירת העומר בזה"ז אם הוא גדר זכר בעלמא - זכר למקדש, או תקנה וחיוב ספירה מדרבנן - ראה אדה"ז סי' תפ"ט ס"ב ובאחרונים מנחות דף סו וכמבואר בכ"מ באורך. ועד"ז בכ"מ ענינים.

11 ועדיין צ"ע וחיפוש מקורו של אדה"ז שהי' בזה ב' תקופות, ושכ' תבשילין שייך להתקנה של "בעבור זה" - שהוא דין באמירת ההגדה. - וכמדומה שאדה"ז הוא יחידי בין הפוסקים שכתב מפורש שב' תבשילין שייך לדין אמירת ההגדה.

12 ואולי יש להעיר מהמבואר בצפנת פענח על הרמב"ם הל' חו"מ פ"ח ה"ה בכיבוד מח' הרמב"ם וראב"ד שם שתלוי ב"אם שייך תיקון דרבנן היכא שבלא זה שייך חיוב דאורייתא" (- הובא ונתבאר בלקו"ש חל"ב שיחה לכה"פ ובשיחות אה"ש"פ (ואח"ז) תשמ"ו).

וא"כ אולי י"ל עד"ז בנדו"ד (בדעת אדה"ז - משא"כ לשיטת הרמב"ם כדלקמן), דהיכא שבלא"ה שייך חיוב ק"פ מה"ת - ע"י עלי' לרגל - לא תיקנו חכמים דין "בעבור זה" על דבר שהוא לזכר בעלמא, משא"כ בזה"ז שאין שייך לקיים דין "בעבור זה" ע"י קר"פ, תקנו חכמים שהזכר יהי' לא רק זכר בעלמא אלא גם דין וגדר באמירת ההגדה. ואולי יש לחלק, ויל"ע.

13 ולא נחית אדה"ז לבאר דין ב' תבשילין בזה"ב - הגם שגם אז היתה שייכות מציאות של ב' תבשילין - כיון שאינו נוגע בזה"ז, ומה שמבאר דין ק"פ הוא לבאר יסוד דין ב' תבשילין בזה"ז.

14 ולפ"ז י"ל שלכן לא העיר הרב זוין ז"ל מלשון אדה"ז, שהרי מלשון אדה"ז אין ראיה כלל, שהרי תוכן כל הסעיף הוא בנוגע דין ב' תבשילין בתור דין באמירת ההגדה, ואין זה ראיה להמציאות האם הי' ב' תבשילין בזמן הבית או לא.

ועדיין יש להעיר מלשון הרמב"ם פ"ח מהל' חו"מ ה"א "ומביאין שולחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של פסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר, ובזמן הזה מביאין על השולחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה", ועד"ז הוא לשון המאירי (פסחים קיד, א) ע"ש, וכאן לא הדגישו שהי' תקנה מחודשת אחר חורבן הבית, וא"כ צ"ע אם יש ליישב כנ"ל, ובפרט ע"פ הני"ל הע' 5 מהב"ח (וראה לקמן בפנים) שאין ב' תבשילין דין באמירת ההגדה, וא"כ דין ב' תבשילין בזמן הזה שיהי' לדינו בזמן הבית - שהוא רק לזכר, וא"כ לכאורה משמעות הרמב"ם שרק בזמן הזה יש חיוב

יש מקום לומר שהחיוב לעשות זכר הוא דוקא חוץ מירושלים, משא"כ בירושלים גופא (בזמן הבית) י"ל שכיון שבכל (או רוב) הבתים של ירושלים יש ק"פ, לכן אפי' אם יש אחד שחסר אצלו ק"פ, מ"מ באופן כזה לא תיקנו זכר, ורק חוץ מירושלים שא"א להיות לו שם ק"פ צריך לעשות זכר לק"פ.

ולכן נסתפק אי בירושלים יש ג"כ ענין לעשות זכר או דוקא חוץ מירושלים, וע"ז הוכיח שעכ"פ פשוט הלשון משמע שגם באופן כזה עשו זכר.

ד

ובדברי אדה"ז הנ"ל יש להעיר, דבתחלת דבריו כתב "ובזמן שבהמ"ק קיים היה צריך להביא גם את הפסח בשעת אמירת ההגדה", ואחר כך כתב "ועכשיו שחרב בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על השולחן בשעת אמירת ההגדה ב' מיני תבשילין א' זכר לפסח וא' זכר לחגיגה".

ולכאור' צ"ע דחגיגה מאן דכר שמי? דכיון שבזמן הבית לא הי' חגיגה על השולחן בשעת אמירת ההגדה, שהרי הזכיר רק קרבן פסח, ולכאור' הטעם מובן בפשוטות, שאין שייכות לחגיגה לאמירת ההגדה, א"כ למה לתקן זכר לחגיגה בשעת אמירת ההגדה?

וראה רמב"ם פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"א: "ומביאין שולחן ערוך ועליו¹⁵ מרור וירק אחר ומצה וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר, ובזמן הזה מביאין על השולחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה", מבואר בדברי הרמב"ם שגם

ה

ולפ"ז יתבאר (בדא"פ) מש"כ רבינו במכ' ח' מ"ח הנ"ל וזלה"ק:

"ואבוא עתה לקושיותיו על פירושי:

"כלום יתכן שהמשנה תדבר על היוצא מן הכלל ועל הטפל (חולים, וחול'ל) ואח"כ תאמר ובמקדש כו".

ואיני מבין, כי לפי פירושי, אדרבה, רישא דמתני' מדברת בכל הזמנים ובכל המקומות ובכל האישים מלבד טהורים בריאים שנמצאו בירושלים בזה"ב ונמנו על הפסח (איברא דעדיין צע"ק אם הנמצאים בירושלים וא"א שיביאו לפניהם גופו של פסח צ"ל זכר. אבל מפשטות הלשון משמע דמביאין לפניו אחת משתי אלו: ב' תבשילין או ק"פ).

ולכאור' הדברים צ"ב: א) מהכ"ת יהי' חילוק בין ירושלים ושאר מקומות? (ב) לכאור' יש להוכיח מגוף התקנה, כמ"ש אדה"ז שצ"ל הב' תבשילין לפניו בשעת אמירת ההגדה, וא"כ מובן שצ"ל לפניו או ק"פ כפשוטו או עכ"פ הזכר לק"פ - ב' תבשילין, וא"כ מה המקום לספק, ולמה מוכיח רק "מפשוטות הלשון"?

ולהנ"ל (שבזמן הבית הי' גדרן של הב' תבשילין רק זכר לבד לק"פ ולא גדר באמירת ההגדה) מבואר, דבשלמא אי הוה אמרינן שהב' תבשילין הוא גדר ודין באמירת ההגדה (וממילא הוא דין בהקערה), א"כ אם חסר ק"פ צריך ב' תבשילין (בשביל אמירת ההגדה), ואין נ"מ אי חוץ ירושלים או בירושלים, כיון שיש תקנה ודין באמירת ההגדה שצ"ל לפניו או ק"פ או זכר לק"פ.

משא"כ אי הוה רק גדר זכר בעלמא, א"כ

להביא ב' תבשילין ולא בזמן הבית.

ולחומר הנושא אולי י"ל שאין כוונת הרמב"ם שלא הי' מציאות של ב' תבשילין בזמן הבית, אלא שבזמן הזה הוה בהכרח באופן כזה, משא"כ בזמן הבית שהי' קרבן פסח הי' מביאים (בזמנים כתיקונם שהי' לכל אחד קר"פ) גופו של פסח. ודוחק ועצ"ע.

וראה לקמן הע' 29 מה שי"ל עוד בדעת הרמב"ם.

15 לכאור' סדר הדברים שהביא הרמב"ם צ"ב, וראה במשנה פסחים קיד, א.

שאינו שייך לאמירת ההגדה, וא"כ אין סברא לתקן (בתור דין באמירת ההגדה) זכר לחגיגה.

וא"כ י"ל שלשיטת הרמב"ם באמת אין שני התבשילין דין באמירת ההגדה:

דהנה ז"ל הרמב"ם בפרק הנ"ל: "מתחיל ומברך בורא פרי האדמה וכו' ואחר כך עוקרין השלחן מלפני קורא ההגדה לבדו ומוזגין כוס שני וכו' ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר פרשת ארמי אובד אבי כולה ומחזיר השלחן לפניו ואמר פסח זה וכו'".

הרי שלשיטת הרמב"ם לא הי' הקערה - השלחן וכל הדברים שעליו - לפניו בשעת אמירת ההגדה, רק שמחזירין השלחן לפניו בשעת שצריכים להדברים שעליו - בשעת אמירת פסח זה וכו'. וכמו שלשיטת הרמב"ם לא אומרים ההגדה על פרוסה, כמבואר בדבריו שעושין "יחזק" רק לפני ברכת המוציא. - ודלא כשיטת אדה"ז בכ"ז¹⁶.

ולפ"ז י"ל שגם השני תבשילין לא תקנו בתור דין באמירת ההגדה - דלפי שיטת הרמב"ם לעולם לא הי' דין כזה - ורק בתור זכר בעלמא, וממילא תקנו זכר גם לבשר חגיגה¹⁷.

אבל לשיטת אדה"ז קשה, מה השייכות של חגיגה לאמירת ההגדה, ולמה תקנו זכר לחגיגה אם בזמן הבית לא הי' החגיגה על השלחן?

חגיגה הי' על השלחן בזמן הבית, וא"כ מובן למה תקנו זכר לחגיגה.

וא"כ קשה בדברי אדה"ז ממנ"פ, אי ס"ל שהי' חגיגה על השלחן ג"כ (בזמן הבית) הו"ל להזכירו בפירוש, ואם לא הי' על השלחן למה באמת עושין זכר לחגיגה.

ובאמת במשנה פסחים לא נזכר בפירוש שמביאין החגיגה על השלחן, וא"כ אולי לכן לא הזכירו אדה"ז ג"כ, אבל צ"ב לפ"ז למה עושין זכר לחגיגה על הקערה.

ובשיטת הרמב"ם (שהי' החגיגה על השלחן ג"כ) י"ל שהיא הנותנת, שמזה גופא שמביאין ב' תבשילין מוכח שהי' על השלחן גם מבשר החגיגה, ולכן עושין זכר.

אלא שהא גופא צ"ב בטעמו של דבר, שלכאור' אין לחגיגה להיות על השלחן כיון (ש'לכאור') אין לחגיגה שייכות לדין של "בעבור זה" וכו' - כיון שאינו שייך לגוף הסיפור.

וי"ל שתלוי במה שנת"ל, דהנה אם שני התבשילין הו"ע של זכר גרידא, א"כ מובן שיש לעשות זכר לחגיגה ג"כ (כמו שעושין זכר לכמה ענינים שהי' בזמן הבית), וא"כ אין זה שייך לאמירת ההגדה דוקא, אלא הוא ענין של זכר בעלמא.

משא"כ אם הוא תקנה ודין באמירת ההגדה, א"כ מובן שאין לזה שייכות לחגיגה,

16 וראה ב"ח הנ"ל הע' 5 [ומובן שלפי מה שהבאתי שם ש"ל שגם לשיטת הרמב"ם דברים אלו הם דין באמירת ההגדה, אין לומר מה שכתבתי בפנים, כיון שלפ"ז ב' התבשילין הם ג"כ דין באמירת ההגדה. אלא שאכתי י"ל, שהגם שמצה מרור וחרוסת הם דינים באמירת ההגדה, מ"מ אין ב' תבשילין (שיסוד תקנתו משום זכר) דין באמירת ההגדה, וא"כ שפיר י"ל שלכן תיקנו זכר לחגיגה ג"כ, כיון שכבר עושין זכר לק"פ].

17 אלא שעדיין צ"ב למה הי' מסדרין החגיגה על הקערה ואח"כ מסלקין, כיון שאין לחגיגה שייכות לגוף אמירת ההגדה.

וראה בהעמק שאלה (לנצי"ב) שאילתא קנר (ע' רמ) שעמד בזה, וכתב שהוא כדי שיאכל מהחגיגה תחילה כיון שהוא תדיר ע"ש בארוכה.

ואולי י"ל עוד, דכיון שסילוק הקערה הוא מהדברים שעושין כדי שישאלו הבנים (כמבואר ברמב"ם פ"ז ה"ג), וכיון שעיקר האכילה הי' מבשר החגיגה, לכן מניחין אותו על השלחן ואח"כ מסלקין אותו.

- ואולי י"ל ששייך לשיטת הרמב"ם פ"ח ה"ב שאומרים (בנוסח מה נשתנה) "כולו צלי" - ראה השקו"ט בדעת הרמב"ם בלח"מ שם ולקו"ש חל"א בא (ב). ואכמ"ל.

ה

ואולי י"ל בדעת אדה"ז, ע"פ מש"כ המהר"ל בגבורת ה' ס"פ נ' וז"ל:

"וצריך שני תבשילין זכר לחגיגה ופסח, ואם תאמר מאי שנא מצוה זאת בשביל שאי אפשר לקיימה שאנו עושין זכר לה וכמה מצות שאין יכולים לעשות ואין עושין זכר להם, והטעם הוא כי יש כאן ג' מצות פסח מצה ומרור ואלו ג' מצות שייכים זו אל זו דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ואנו מקיימים מצות מצה, יש לנו לעשות זכר לשאר מצות שהם שייכים לה ולענין זה שהמצות הם מתייחסים ביחד ויש לעשות אותם ביחד הדבר הזה שהוא זכר בעלמא סגי, כך יראה".

על הא שמביאין ב' תבשילין כנ"ל, וא"כ י"ל שאה"נ, שהגם שלדעת אדה"ז לא הי' חגיגה על השלחן בשעת אמירת ההגדה, מ"מ תקנו זכר לה כיון ש(עכ"פ) שייכות לקרבן פסח, וכמ"ש המהר"ל¹⁸.

ועדיין צ"ע, דלפ"ז לא הי' צ"ל התבשיל שני (שהוא זכר לחגיגה) גדר ודין באמירת ההגדה, כיון שהחגיגה עצמה לא הי' דין באמירת ההגדה (ולדעת אדה"ז אולי לא הי' כלל על השלחן בשעת אמירת ההגדה).

ואולי לא רצו לחלוק כ"כ בתקנתם, וכשתיקנו זכר לק"פ שיהא דין באמירת ההגדה, תקנו ג"כ שב' התבשילין יהי' דין באמירת ההגדה¹⁹.

ו

הנה מצינו בראשונים²⁰ בשם ר' שרידא גאון טעם לב' תבשילין שהוא זכר למשה

ופשטות דבריו נראה שהוא טעם שאנו עושים זכר לחגיגה ג"כ, שהרי העמיד דבריו

18 ואולי י"ל עוד, שבאמת גם לדעת אדה"ז הי' חגיגה על השלחן (וכמפורש בדברי הרמב"ם), אלא שלא הזכירו אדה"ז כיון שאינו דין באמירת ההגדה, והרי כל תוכן הסעיף הוא לבאר דין הקערה בתור דין באמירת ההגדה, ואח"כ כשתיקנו זכר לק"פ תיקנו זכר לחגיגה ג"כ וכמ"ש המהר"ל.

ולעיר ממה שהביא רבינו בפ"י ההגדה פסקא שולחן ערוך ש"נ"א שבזמן שביהמ"ק קיים הי' אוכלין כל הסעודה (בברכת המוציא על מיני בצקת כו') קודם הסדר ואח"ז הי' בא הסדר ואכילת מצת מצוה מרור ופסח (מרדכי סוף פסחים. ופליג בזה על הרמב"ם הל' חו"מ פ"ח).

ולדעת המרדכי נמצא שהחגיגה הי' נאכל לפני אמירת ההגדה, וא"כ בודאי לא הי' על השלחן בשעת אמירת ההגדה, ודלא כשיטת הרמב"ם.

וא"כ לשיטת המרדכי קשה ביותר למה לעשות זכר כיון שכלל לא הי' על השלחן, וע"כ לומר כמ"ש בפנים ע"פ דברי המהר"ל.

ואולי לכן השמיט אדה"ז הא דחגיגה הי' על השלחן, כיון שתלוי במחלוקת המרדכי ורמב"ם, והרי לכל הדעות אינו דין באמירת ההגדה, ולכן כתב באופן שיתאים לכל הדעות, גם לשיטת המרדכי. ודוק.

[ומענין לענין יש להעיר, ששיטת המרדכי הנ"ל נמצא ב' פעמים במרדכי: א) בה"סדר בקצרה" (לג, ד מדפי המרדכי) בשם רבינו מאיר, ושם הלשון "היו עושין כל הסדר אחר הסעודה" וכו' ע"ש, אבל אינו מפורש בדבריו אמירת ההגדה, אלא שלכאוי' הוא נכלל בהלשון "כל הסדר".

ב) ב"סדר של פסח" (לח, א מדפי המרדכי) בנוגע השקו"ט שצריכים ג' מצות דייקא, כתב לתרץ לשון המשנה (קיד, א) הביא לפנינו מצה (לשון יחיד), דהיינו דוקא בימיהם שהיו עושין הסדר אחר אכילתן ולכן לא היו צריכין אלא מצה אחת שלמה לעשות הסדר עלי' כו' ע"ש. והרי בפשטות הא שהביאו המצה לפניו הוא כדי שיהא אמירת ההגדה על המצה, שיהיו עונין עליו דברים הרבה כו', וא"כ מבואר שגם ההגדה הי' אחר הסעודה.

והיינו דלא כמו שראיתי בהגדה של פסח "עיוני ההגדה" ע' כה שר"ל שלדעת המרדכי הי' אמירת ההגדה לפני הסעודה ורק סדר אכילת מצה ומרור הי' אח"כ ע"ש באורך, ולכאוי' הוא דלא כמפורש במרדכי הנ"ל.

וראה לקו"ש חט"ז ע' 123, והן הדברים].

19 אבל לומר שאה"נ, שהזכר לחגיגה אינו דין באמירת ההגדה והוא רק זכר גרידא - לא משמע כן פשטות לשון אדה"ז, ורג"כ לשון אדה"ז הנ"ל הע' 7.

20 כ"ה במעשה רחק סי' נט בשם ר' שרידא גאון - הובא בהגדה שלמה ע' 65, וראה ג"כ רוקח (ע"ש שמביא ב' הטעמים, זכר לפסח וחגיגה, ואית דאמרי זכר למשה ואהרן), ומובא בחק יעקב סי' תע"ג ס"ק ט"ו.

ואהרן, ומשמע שהוא (עוד) טעם על עיקר הבאת ב' תבשילין.²¹

וראה בס' דבר שמואל (פסחים קיד, ב) שהקשה שהרי מפורש בגמ' הטעם משום זכר לחגיגה ופסח, ולמה צריך לעוד טעם על ב' תבשילין.

ומתוך, שדוקא ר' יוסף שאמר "צריך שני מיני בשר" ס"ל שהוא אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה (כמפורש בדבריו), משא"כ לשאר אמוראי שם שא"צ בשר דוקא אלא סגי בב' תבשילין בעלמא (כמבואר בסוגיא שם) הטעם הוא משום זכר למשה ואהרן, ולכן לא נזכר זכר לפסח וחגיגה רק בדברי ר"י ולא בשאר אמוראים. ולפ"ז נמצא שלשאר אמוראים עשו זכר למשה ואהרן ע"י לקיחת ב' תבשילין גם בזמן הבית.²² עכת"ד.

וכן מפורש בדברי הר"ן (על הרי"ף) "כולהו אמוראי מודו דטעמא דשני תבשילין משום הכי הוא, ור"י מה טעם קאמר כלומר כיון דשני תבשילין זכר לשני קרבנות הן באין בעינן שני מיני בשר". ועל דברי ר"ה שס"ל סילקא וארוזא כתב "רבותא קאמר דאפי' בהכי סגי ולא בעינן שיהיו מיני בשר".²⁵

ולדבריו נמצא שבזה עצמו חולקים ר"י ושאר אמוראים בסוגיא שם, אי ב' תבשילין דוקא אחר זמן הבית או גם בזמן הבית.

ואולי ס"ל לר' שרירא גאון שבזה עצמו תלוי מחלוקת האמוראים אי צריך בשר דוקא, ובאמת שאר האמוראים ס"ל שהוא זכר למשה ואהרן לחוד (ודלא כדברי הראשונים הנ"ל), ובוזה גופא חולקים האמוראים אי צריך בשר דוקא.

ולכאור' דבריו צ"ע, שהרי ממנ"פ, אם משמעות המשנה הוא שהי' מביאין ב' תבשילין גם בזמן הבית (כפי' רבינו) איך יחלוק ר"י ע"ז (שהוא דוקא זכר לפסח וחגיגה וממילא ב' תבשילין הוא רק אחר החורבן), ואם משמעות המשנה הוא שב' תבשילין הי' דוקא אחר החורבן (כפי' הרב זוין ז"ל²³), איך אפ"ל שלדעת שאר אמוראים הי' מביאין ב' תבשילין גם בזמן הבית.²⁴

אמנם עדיין קשה כנ"ל שמהכ"ת לחדש מחלוקת אמוראים אי לקחו ב' תבשילין בזמן הבית או לא.

ואולי י"ל באור"א קצת, דזה ודאי שלכל הדעות הי' לוקחים ב' תבשילין גם בזמן הבית (וכמו שהוכיח רבינו), אלא שחולקים בטעם התקנה של ב' תבשילין בזמן הבית, שלדעת הראשונים הוא משום זכר לפסח וחגיגה, והחילוק בין זמן הבית לאח"כ הוא אם הוא רק גדר של זכר או דין באמירת ההגדה וכנ"ל בארוכה.

ור"ש גאון ס"ל שעיקר הטעם בזמן הבית

גם צ"ע, שמהראשונים בהסוגיא משמע שהמ"ד סילקא וארוזא (ועד"ז שאר הדעות

21 ולא רק טעמים על פרטי המינים שמביאים - ראה בהגדה שלמה שם כו"כ טעמים על פרטי המינים. וכן משמע בחק יעקב (הנ"ל הע' 19) שהוא טעם על עצם ההבאה ע"ש.

22 ועפ"ז מתוך קושיית המלא הרועים ערך מצות צריכות כונה אות א' ע"ש. ולדעת רבינו שהב' תבשילין הי' גם בזמן הבית (ושכן מוכח במשנה וכו') מתורין בפשטות קושייתו כמוכח, והמלא הרועים כנראה הבין המשנה כדעת הרב זוין ע"ש.

23 וכמו שס"ל במלא הרועים הנ"ל (הע' שלפנ"ז).

24 ודוחק לומר שבזה עצמו חולקים האמוראים - מהו פי' המשנה.

25 וראה ג"כ רשב"ם, ח"י רבינו דוד, מאירי.

26 והר"ן באריכות דבריו בא לשלול שיטת ר"ש גאון.

בבשר דוקא³⁰ או סגי בשאר דברים - כמו שהי' עד אז³¹.

ולפ"ז נמצא שלדעת שאר הראשונים מחלוקת האמוראים הי' גם בזמן הבית - אי הזכר לפסח וחגיגה צ"ל בשר או סגי בשאר דברים, ולדעת ר"ש גאון מחלוקתם הוא דוקא לאחר החורבן.

ועצ"ע בכל זה.

הי' משום זכר למשה ואהרן²⁷, אבל אחר זמן הבית תיקנו חכמים טעם חדש (נוסף) - שהוא (גם) זכר לפסח וחגיגה, אבל ענין הזכר למשה ואהרן במקומה עומדת וממילא בזה"ז תרתי איתנהו - זכר למשה ואהרן וזכר לפסח וחגיגה²⁸.

ובזה עצמו חולקים האמוראים²⁹ אי הזכר לפסח וחגיגה (שנתחדש אחר החורבן) צ"ל

27 ולכאור' צ"ע לפי טעם ר"ש גאון למה לא לקחו שני תבשילין גם במקום דאיכא פסח וחגיגה - זכר למשה ואהרן, ואולי לפי דבריו באמת יפרש המשנה (פסחים קיד, ב) "ובמקדש היו מביאין לפניו גופו של פסח" - שהוא בנוסף לשני תבשילין שזכר לפניו. ועצ"ע.

28 ולכן העתיק החק יעקב (הנ"ל הע') 19 טעם ר"ש גאון ג"כ.

29 ואולי י"ל באור"א שחולקים האמוראים אי בכלל תקנו (אחר החורבן) טעם חדש של זכר לפסח וחגיגה, אלא שלכאור' דוחק לחדש מחלוקת אי יש זכר לפסח וחגיגה כלל.

30 ועפ"ז אולי יש לבאר דברי הרמב"ם שמשמע שרק בזה"ז מביאין ב' תבשילין (ראה לעיל הע' 13) - שהרי לשון הרמב"ם הוא "ובזה"ז מביאין על השלחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה", וא"כ י"ל שמש"כ בזה"ז קאי על הא שמביאין ב' מיני בשר" דוקא (כדעת ר"י) שהוא דוקא לאחר החורבן שנתחדש טעם חדש של זכר לפסח וחגיגה וממילא נתחדש (לדעת ר"י - שפסק הרמב"ם כותי') שצ"ל ב' מיני בשר, אבל אולי הי' מביאין ב' תבשילין בזמן הבית אלא שלא הי' ב' מיני בשר דוקא - וכשנ"ת בדעת ר"ש גאון. ועצ"ע.

31 אלא שלפ"ז נמצא שיתכן שיש שנוי (לדעת ר"י) בין הדברים שלקחו בזמן הבית (שלא הי' דוקא בשר) לאח"כ כשנתחדש הזכר לפסח וחגיגה, והרי רבינו טוען (בשלילת הטעם שהביצה הוא משום אבילות) "וא"כ נצטרך לומר אשר מאות שנים לקחו מין אחר לזכר החגיגה ואחר החורבן שינו מנהג זה", וכאן הוא ג"כ עד"ז לכאור'?

ואולי י"ל, שבשלמא בנדון רבינו הרי הזכר לחגיגה גופא נשתנה, שתחלה הי' איזה מין אחר ואח"כ (משום טעם "צדדי" - זכר לאבילות) לוקחים ביצה (וכלשונו "לקחו מין אחר לזכר החגיגה ואחר החורבן שינה מנהג זה"), משא"כ כאן הרי גוף התקנה נשתנה, שתחלה הי' זכר למשה ואהרן ואח"כ נתוסף ענין חדש לגמרי - זכר לפסח וחגיגה, וא"כ יתכן שאז נתחדש (לדעת ר"י) שצ"ל בשר דוקא.

פורים - עינוי הדעת

בשם הר"ר בונים מפרשיסחא זי"ע על מאמר הזוה"ק, יוה"כ הוא כיום פורים, משמע שם מדתלוי יוה"כ בפורים, א"כ פורים גדול יותר מיוה"כ, ומפני מה, ואמר שביוה"כ מענה את הגוף ובפורים מענה את הדעת דחז"ל אמרו (מגילה ז ע"ב) חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע, ועינוי הדעת גדול יותר מעינוי הגוף, ומשום זה תלוי יוה"כ בפורים, והבן:

'מחייב' ולא 'חייב'

מין בעל החי' הרי"מ וצללה"ה הי' שונא שיכורת בתכלית השנאה כי מותר אדם מן הבהמה הוא השכל והדעת ובשעה שהוא שיכור אין בו דעת פ"א בפורים בא אליו פנימה הרב החסיד מו"ה חיים איטשע ז"ל מלאדז, מבוסס קצת וא"ל מן זצ"ל בלשון קדשו הע חיים איטשע שיכור ואמר הלא אמרו חייב אינש לבסומי בפוריא, והשיבו מן זצ"ל ס'שטייט דאך נישט חייב ס'שטייט מיחייב עכללה"ק והעמיקו או בהבנת תשובתו גדולי חקרו לב ולא מצאו: (שיח שרפי קודש - פורים)